EIROPAS
KOMISIJA

Briselē, 11.5.2020.
COM(2020) 188 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

par to, kā tiek īstenota Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI

1. IEVADS

1.1. Vispārīga informācija

Eiropas Parlamenta un Padomes 2012. gada 25. oktobra Direktīva 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI ("Cietušo tiesību direktīva" jeb "direktīva"), tika pieņemta saskaņā ar LESD 82. panta 2. punktu. Tajā ir noteikts noziegumos cietušo personu tiesību kopums un attiecīgie dalībvalstu pienākumi. Cietušo tiesību direktīva ir galvenais ES līmeņa instruments, ko piemēro visiem noziegumos cietušajiem. Tā ir ES cietušo tiesību rīcībpolitikas stūrakmens.

ES ir pieņēmusi arī vairākus instrumentus, kas ir saistīti ar konkrētu veidu noziegumos cietušo personu (piemēram, no terorisma cietušo[1], no cilvēku tirdzniecības cietušo[2] vai no seksuālas izmantošanas cietušo bērnu[3]) īpašajām vajadzībām. Minētie instrumenti papildina Cietušo tiesību direktīvu un ir balstīti uz to.

Direktīva ir saistoša visām dalībvalstīm, izņemot Dāniju.

Lai veicinātu savlaicīgu un pareizu direktīvas transponēšanu dalībvalstīs, Komisija 2013. gada decembrī publicēja vadlīnijas[4].

2018. gadā Eiropas Parlaments publicēja ziņojumu par direktīvas īstenošanu[5], balstoties uz 2017. gadā veiktu pētījumu[6]. Eiropas Parlaments pētīja Cietušo tiesību direktīvu arī 2018. gadā publicētā vispārējā pētījumā par kriminālprocesuālajām tiesībām Eiropas

---

[1] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2017/541 (2017. gada 15. marts) par terorisma apkarošanu un ar ko aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/475/TI un groza Padomes Lēmumu 2005/671/TI, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32017L0541.

[2] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES (2011. gada 5. aprīļalis) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036; attiecībā uz īstenošanu sk. transponēšanas ziņojumu (COM(2016) 722 *final*), "izmantotāju ziņojumu" (COM(2016) 719 *final*) un Eiropas Komisijas progresa ziņojumus (COM(2016) 267 *final* un COM(2018) 777 *final*), kā arī šādus dokumentus attiecībā uz rīcību, kura ir orientēta uz cietušo un kurā tiek ņemts vērā dzimumu aspekts un bērnu vajadzības: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/eu-anti-trafficking-action-2012-2016-glance_en un https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_anti-trafficking_action_2017-2019_at_a_glance.pdf.

[3] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/93/ES (2011. gada 13. decembris) par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2004/68/TI, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32011L0093.

[4] *DG Justice Guidance Document related to the transposition and the implementation of Directive 2012/29/EU* (Tieslietu ģenerāldirektorāta vadlīnijas par Direktīvas 2012/29/ES transponēšanu un īstenošanu), Eiropas Komisija, Tieslietu ģenerāldirektorāts, 2013. gada decembris, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/13_12_19_3763804_guidance_victims_rights_directive_eu_en.pdf.

[5] Ziņojums par Direktīvas 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus, īstenošanu (2016/2328(INI)), 2018. gada 14. maijs, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0168_LV.html.

[6] *The Victims' Rights Directive 2012/29/EU. European Implementation Assessment* (Eiropas īstenošanas novērtējums par Cietušo tiesību direktīvu 2012/29/ES), PE 611.022, 2017. gada decembris, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf.

Savienībā[7]. 2019. gadā dažādas ieinteresētās personas publicēja arī citus ziņojumus par direktīvas īstenošanu un piemērošanu[8].

1.2. Direktīvas mērķis un galvenie elementi

Direktīvas mērķis ir nodrošināt, lai visi noziegumos cietušie saņemtu atbilstīgu informāciju, atbalstu un aizsardzību un varētu piedalīties kriminālprocesā. Kā norādīts direktīvā, visām iesaistītajām personām, kas nonāk saskarsmē ar cietušajiem, viņi ir jāatzīst un pret viņiem jāattiecas ar cieņu, iejūtīgi, pamatojoties uz katru atsevišķu gadījumu, profesionāli un bez diskriminācijas. Īpaša uzmanība ir jāpievērš cietušajiem, kuriem ir īpašas vajadzības, lai tos aizsargātu no sekundāras viktimizācijas, atriebības un iebiedēšanas. Šiem cietušajiem ir arī pieejami specializēti atbalsta dienesti. Tāpat direktīva paredz, ka gadījumos, kad cietušais ir bērns, pirmām kārtām vērā ņem bērna intereses.

Direktīvu piemēro visiem cietušajiem bez diskriminācijas un neatkarīgi no to uzturēšanās statusa. To piemēro visiem kriminālprocesiem, kas norisinās ES dalībvalstī, neatkarīgi no nozieguma izdarīšanas laika un vietas.

Direktīva paredz cietušajiem tiesības uz informāciju, tiesības saprast un tikt saprastiem, tiesības uz atbalstu un aizsardzību atbilstīgi individuālajām vajadzībām, kā arī procesuālo tiesību kopumu.

Eiropas Savienības Tiesa direktīvu ir interpretējusi vienreiz — lietā *Gambino un Hyka*[9]. Šajā lietā Tiesa lēma par risku kaitēt cietušo tiesībām uz aizsardzību un uz kompensācijas saņemšanu samērīgā laikposmā (attiecīgi — direktīvas 18. un 16. pants), ko varētu radīt papildu nopratināšana, kuru saskaņā ar Itālijas tiesību aktiem var veikt pēc apsūdzētā lūguma, ja ir mainījies tiesas sastāvs. Tiesa norādīja, ka valsts tiesību akti, kas ļauj apsūdzētajam šādā gadījumā lūgt atkārtoti uzklausīt lieciniekus, ir saderīgi ar attiecīgajiem direktīvas noteikumiem.

1.3. Ziņojuma mērķis un tvērums

Atbilstīgi direktīvas 29. pantā paredzētajam šajā ziņojumā ir izvērtēts, cik lielā mērā dalībvalstis veikušas pasākumus, kas vajadzīgi direktīvas izpildei. Cietušo tiesību direktīvu ir nepieciešams ne tikai transponēt valstu tiesību aktos. Tā arī nosaka dalībvalstu pienākumu veikt neleģislatīvus pasākumus, piemēram, izveidot vispārējus

[7] *Criminal procedural laws across the European Union — A comparative analysis of selected main differences and the impact they have over the development of EU legislation* (Kriminālprocesuālās tiesības Eiropas Savienībā — salīdzinoša analīze par atsevišķām galvenajām atšķirībām un par to ietekmi uz ES tiesību aktu izstrādi), PE 604.977, 2018. gada augusts, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604977/IPOL_STU(2018)604977_EN.pdf.

[8] Šie ziņojumi ir, piemēram: 2019. gada martā publicētais Komisijas priekšsēdētāja Ž. K. Junkera īpašās padomnieces *Joëlle Milquet* ziņojums "*Strengthening victims' rights: from compensation to reparation*" ("Cietušo tiesību stiprināšana — no kompensācijas līdz atlīdzinājumam"), 2019. gada aprīlī publicētie četri Pamattiesību aģentūras ziņojumi par taisnīguma nodrošināšanu vardarbīgos noziegumos cietušajiem, kā arī 2019. gada jūnijā publicētais *Victim Support Europe* projekta *VOCIARE* kopsavilkuma ziņojums.

[9] Tiesas 2019. gada 29. jūlija spriedums lietā C-38/18.

un specializētus atbalsta dienestus un nodrošināt, lai speciālisti un citi, kas varētu nonākt saskarsmē ar cietušajiem, būtu efektīvi apmācīti cietušo tiesību un vajadzību jautājumos. Novērtējums ir balstīts uz Komisijai paziņoto direktīvas transponēšanai pieņemto valstu pasākumu analīzi un papildu datiem, kas Komisijai tika paziņoti, pamatojoties uz direktīvas 28. pantu.

Ziņojumā galvenā uzmanība ir vērsta uz direktīvas pamatnoteikumiem, iedalot tos šādās grupās: 1) darbības joma un definīcijas; 2) piekļuve informācijai; 3) procesuālās tiesības; 4) piekļuve atbalsta dienestiem; 5) atjaunojošā justīcija; 6) tiesības uz aizsardzību.

Ziņojumā ir vērtēta situācija visās dalībvalstīs, kurām direktīva ir saistoša[10].

2. VISPĀRĪGS NOVĒRTĒJUMS

Saskaņā ar direktīvas 27. pantu dalībvalstīm tās prasības bija jātransponē valsts tiesību sistēmā līdz 2015. gada 16. novembrim. Komisija 2016. gada janvārī sāka pārkāpuma procedūru pret 16 dalībvalstīm, kas līdz minētajam datumam nebija paziņojušas transponēšanas pasākumus[11].

Šā ziņojuma publicēšanas dienā lielākā daļa dalībvalstu nav pilnībā transponējušas Cietušo tiesību direktīvu. Pret šīm valstīm tiek veiktas pārkāpuma procedūras[12].

3. ATSEVIŠĶI NOVĒRTĒJUMA PUNKTI

3.1. Darbības joma un definīcijas (2. pants)

Cietušo tiesību direktīvā ir noteikti cietušo tiesību minimālie standarti. Dalībvalstis drīkst pārsniegt šos minimālos standartus, un tās tiek mudinātas to darīt.

Direktīvas 2. pantā ir dotas jēdzienu "cietušais", "ģimenes locekļi", "bērns" un "atjaunojošā justīcija" definīcijas.

Īpaši svarīgi ir pareizi transponēt cietušā definīciju (ietverot nozieguma rezultātā bojā gājušas personas ģimenes locekļus). Tā nosaka direktīvā paredzēto personas tiesību piemērošanas jomu.

Vairākās dalībvalstīs tika konstatēta nepilnīga atbilstība cietušā definīcijai. Vai nu cietušā definīcijas nebija vispār, vai arī netika paredzēta miruša cietušā ģimenes locekļu atzīšana par cietušajiem, tādējādi ierobežojot šādu ģimenes locekļu tiesības.

Direktīva paredz tiesības arī cietušā, kas nav gājis bojā nozieguma rezultātā, ģimenes locekļiem, jo īpaši tiesības uz atbalstu un aizsardzību. Dažās dalībvalstīs ir konstatēta arī šīs definīcijas nepilnīga transponēšana.

[10] Ziņojumā ir ietverta Apvienotā Karaliste, jo tas attiecas uz laikposmu, kurā tā bija ES dalībvalsts, un daļu no pārejas posma, kurā turpinājās direktīvas piemērošana.

[11] Austriju, Beļģiju, Bulgāriju, Franciju, Grieķiju, Horvātiju, Īriju, Kipru, Latviju, Lietuvu, Luksemburgu, Nīderlandi, Rumāniju, Slovākiju, Slovēniju un Somiju,.

[12] Komisija veic 21 pārkāpuma procedūru par Cietušo tiesību direktīvas nepilnīgu transponēšanu pret Austriju, Beļģiju, Bulgāriju, Čehiju, Franciju, Horvātiju, Igauniju, Itāliju, Kipru, Latviju, Lietuvu, Luksemburgu, Maltu, Poliju, Portugāli, Rumāniju, Slovēniju, Slovākiju, Ungāriju, Vāciju un Zviedriju.

Tāpat ir svarīgi, lai būtu pareizi transponētas jēdzienu "bērns" un "atjaunojošā justīcija" definīcijas, jo tās nosaka konkrētas personu tiesības. Vairākās dalībvalstīs tika konstatēta nepilnīga atbilstība šo definīciju transponēšanā.

3.2. Piekļuve informācijai (3.–7. pants)

Cietušo tiesību direktīvā ir ietverti plaši noteikumi par tiesībām piekļūt informācijai. Tā ietver tiesības saprast un tikt saprastam (3. pants), tiesības uz informāciju par cietušo tiesībām (4. pants), tiesības tikt informētam, iesniedzot sūdzību, un tikt informētam par savu lietu (5. un 6. pants), kā arī tiesības uz mutisko un rakstisko tulkojumu (7. pants).

Ar 3. pantu dalībvalstīm ir noteikts pienākums veikt piemērotus pasākumus, lai nodrošinātu efektīvu saziņu ar cietušajiem. Saziņai ir jānotiek vienkāršā izteiksmes veidā, ņemot vērā cietušā personu raksturojošas iezīmes, tostarp jebkāda veida invaliditāti.

Komisija konstatēja, ka tiesību saprast un tikt saprastam īstenošanā vairākās dalībvalstīs ir problēmas. To vidū ir dažas dalībvalstis, kas nav transponējušas pienākumu proaktīvi sniegt cietušajiem palīdzību, sazinoties ar tiem (3. pants). Vairākas dalībvalstis nenodrošināja, ka saziņa notiek vienkāršā izteiksmes veidā un ņemot vērā cietušā personu raksturojošas iezīmes (3. panta 2. punkts).

4. pants nosaka, ka cietušajiem no pirmā saziņas brīža ar kompetento iestādi bez liekas kavēšanās ir jāsniedz noteikta informācija. Šā noteikuma transponēšana vairākās dalībvalstīs ir bijusi problemātiska, jo īpaši attiecībā uz prasību, ka informācija ir jāsniedz no pirmā saziņas brīža ar kompetento iestādi. Komisija ir arī novērojusi, ka dažas problēmas rada šā noteikuma piemērošana praksē. 4. pantā paredzētā pienākuma efektīvai īstenošanai ir nepieciešams, lai kompetentās iestādes būtu labi apmācītas par to, kā un kad informēt cietušos par viņu tiesībām.

Saskaņā ar 5. pantu cietušajiem ir tiesības saņemt rakstisku apliecinājumu par sūdzību, kā arī iesniegt sūdzību valodā, ko viņi saprot. Vairākās dalībvalstīs tika konstatētas nepilnības šā panta transponēšanā. Viena no dalībvalstīm nav transponējusi prasību, kas paredz iespēju cietušajiem, kuri iesniedz sūdzību, saņemt nepieciešamo lingvistisko palīdzību (5. panta 2. punkts). Vairākas dalībvalstis nav transponējušas prasību tulkot sūdzības rakstisko apliecinājumu (5. panta 3. punkts). Dažas citas dalībvalstis ir attiecinājušas šo noteikumu tikai uz konkrētu kategoriju noziegumos cietušām personām vai piemēro to vienīgi pēc cietušā lūguma.

Saskaņā ar 6. pantu cietušajiem kriminālprocesa laikā ir tiesības saņemt informāciju par savu lietu. Šā noteikuma mērķis ir nodrošināt, ka cietušie var piedalīties procesā un tiek informēti par iespējamu drošības risku, ja, piemēram, likumpārkāpējs ticis atbrīvots vai izbēdzis. Daudzās dalībvalstīs tika konstatētas problēmas atbilstības nodrošināšanā. Dažās no šīm dalībvalstīm nepastāvēja skaidri noteikta prasība informēt cietušos par to tiesībām lūgt informāciju par lēmumu neturpināt lietu. Vairākās dalībvalstīs netika konstatēta prasība sniegt šādu informāciju pēc cietušā lūguma. Neliels skaits dalībvalstu neinformē cietušos par likumpārkāpējam izvirzītās apsūdzības būtību (6. panta 1. punkts). Dažas dalībvalstis neievēro prasību sniegt cietušajiem informāciju par

pašreizējo stāvokli kriminālprocesā. Vairākas no tām nav šo prasību transponējušas, savukārt dažas pārējās — nenodrošina šādas informācijas sniegšanu visā procesa laikā.

Vairākas dalībvalstis nav transponējušas direktīvas 6. panta 3. punktu. Šo dalībvalstu kompetentās iestādes nesniedz cietušajiem lietā pieņemtā lēmuma pamatojumu vai īsu pamatojuma kopsavilkumu.

Attiecībā uz vairākām dalībvalstīm bažas rada tas, kā ticis transponēts pienākums informēt cietušos par likumpārkāpēja atbrīvošanu vai izbēgšanu (6. panta 5. punkts). Lielākā daļa no šīm dalībvalstīm nav transponējušas prasību cietušos par šo jautājumu informēt "bez liekas kavēšanās". Dažas dalībvalstis arī nav transponējušas prasību informēt cietušos par aizsardzības pasākumiem gadījumos, kad likumpārkāpējs atbrīvots vai izbēdzis.

7. pantā ir noteiktas tiesības uz mutisko un rakstisko tulkojumu cietušajiem, kas nerunā tajā valodā, kurā notiek kriminālprocess. Šīs tiesības cietušajiem pēc to lūguma ir jānodrošina bez maksas.

Lielākajā daļā dalībvalstu tika konstatētas 7. panta transponēšanas nepilnības. Vienā no dalībvalstīm transponēšana ir bijusi nepilnīga, jo tā paredz mutisko tulkošanu vienīgi tiesvedības laikā (7. panta 1. punkts). Vairākās dalībvalstīs tika konstatētas ar 7. panta 2. punktā minētās videokonferences izmantošanas iespējas netransponēšanu saistītas problēmas. Dažās dalībvalstīs tika konstatētas nepilnības attiecībā uz to, kā transponēta prasība nodrošināt cietušajiem viņu tiesību izmantošanai būtiskas informācijas tulkojumu (7. panta 3. punkts). Šīs nepilnības galvenokārt ir saistītas ar attiecīgā lēmuma motīvu tulkojuma neesību.

Neliels skaits dalībvalstu nav transponējušas cietušo tiesības iesniegt pamatotu lūgumu kādu dokumentu uzskatīt par būtisku. (7. panta 5. punkts). Vairākās dalībvalstīs tika konstatētas transponēšanas problēmas, kas attiecas uz 7. panta 7. punktu par kompetentās iestādes novērtējumu, vai cietušajiem ir vajadzīgs mutisks vai rakstisks tulkojums. Vairums no tām nav transponējušas šo prasību. Turklāt dažas dalībvalstis neparedz iespēju apstrīdēt lēmumu par mutiska vai rakstiska tulkojuma nenodrošināšanu.

3.3. Procesuālās tiesības (10., 11., 13., 16. un 17. pants)

Vairākās ar procesuālajām tiesībām saistītajās Cietušo tiesību direktīvas normās ir iekļauta atsauce uz cietušo lomu attiecīgās dalībvalsts krimināltiesību sistēmā. Šī loma dažādās dalībvalstīs ir atšķirīga. Tādēļ cietušo procesuālo tiesību precīzs tvērums dalībvalstīs atšķiras.

Direktīvas 10. panta mērķis ir nodrošināt, ka visiem cietušajiem tiek dota iespēja sniegt informāciju, paust viedokļus vai iesniegt pierādījumus visā kriminālprocesa gaitā. Piemērojamos procesuālos noteikumus nosaka ar valsts tiesību aktiem. Dažās dalībvalstīs tika konstatētas neatbilstības problēmas. Tās galvenokārt saistītas ar to, ka nav nodrošināti ar cietuša bērna uzklausīšanu saistītie obligātie aizsardzības pasākumi (10. panta 1. punkts).

11. pantā ir paredzētas cietušo tiesības gadījumā, ja tiek pieņemts lēmums neveikt kriminālvajāšanu. Nedaudzas dalībvalstis šo noteikumu ir transponējušas nepilnīgi. Piemēram, dažas dalībvalstis negarantē cietušajiem pietiekamu informāciju, kas tiem ļautu pieņemt lēmumu, vai lūgt pārskatīt lēmumu neveikt kriminālvajāšanu (11. panta 3. punkts).

Lielākā daļa dalībvalstu ir pilnībā transponējušas direktīvas 13. pantu par tiesībām uz juridisko palīdzību. Tomēr ir jānorāda, ka šajā tiesību normā ir iekļauta atsauce uz valsts tiesību aktiem, saskaņā ar kuriem nosaka nosacījumus vai procesuālos noteikumus par to, kā cietušie saņem juridisko palīdzību. Tādēļ šis noteikums neharmonizē nosacījumus, kā cietušie saņem juridisko palīdzību.

Direktīvas 16. pantā ir noteiktas tiesības uz lēmumu par kompensāciju no likumpārkāpēja kriminālprocesa gaitā. Visas dalībvalstis, izņemot vienu, ievēro šo prasību. Dalībvalstīm ir pienākums arī veicināt pasākumus, lai mudinātu likumpārkāpējus sniegt cietušajiem atbilstīgu kompensāciju (16. panta 2. punkts). Lielākā daļa dalībvalstu ir transponējušas šo prasību.

17. panta 1. punktā ir ietverts dalībvalstu pienākums mazināt grūtības, ar ko saskaras cietušais, kura dzīvesvieta ir citā dalībvalstī, nevis tajā, kurā noticis noziedzīgs nodarījums. Dažas dalībvalstis nav transponējušas šo prasību.

Tika konstatēts arī, ka netiek pilnvērtīgi nodrošināts, ka sūdzība nekavējoties tiek pārsūtīta valstij, kurā izdarīts noziedzīgais nodarījums (17. panta 3. punkts). Vairākās dalībvalstīs šajā sakarā nav pieņemti nekādi noteikumi.

3.4. Cietušo piekļuve atbalsta dienestiem (8. un 9. pants)

8. un 9. panta mērķis ir nodrošināt, lai cietušajiem saskaņā ar viņu vajadzībām būtu pieejami vispārēji un specializēti cietušo atbalsta dienesti. Šie dienesti ir konfidenciāli, pieejami bez maksas un rīkojas cietušo interesēs pirms kriminālprocesa, tā laikā un atbilstīgu laikposmu pēc tā. Ģimenes locekļiem ir pieejami atbalsta dienesti saskaņā ar viņu vajadzībām un kaitējuma apmēru.

Vairākas dalībvalstis 8. panta 1. punktā noteikto par tiesībām uz vispārējiem atbalsta dienestiem nav transponējušas pilnībā. Daudzas dalībvalstis piekļuvi šādiem dienestiem nodrošina vienīgi no vardarbības ģimenē vai cilvēku tirdzniecības cietušajiem. Tomēr praksē vairākās dalībvalstīs no vardarbības ģimenē cietušas personas nesaņem efektīvu atbalstu un aizsardzību. Turklāt ne visas dalībvalstis nodrošina cietušo ģimenes locekļiem tiesības uz atbalsta dienestu sniegto palīdzību.

Vairākas dalībvalstis nav transponējušas kompetento iestāžu pienākumu nosūtīt cietušos pie atbalsta dienestiem (8. panta 2. punkts). Šajās dalībvalstīs cietušos vai nu nenosūta pie cietušo atbalsta dienestiem, vai nosūta tikai konkrētu kategoriju cietušos (piemēram, no vardarbības ģimenē cietušos). Līdzīgas transponēšanas problēmas tika konstatētas saistībā ar 8. panta 3. punktu, kas prasa dalībvalstīm izveidot bezmaksas un konfidenciālus speciālistu atbalsta dienestus. Vairākas dalībvalstis vai nu nav transponējušas šo noteikumu, vai ir to transponējušas nepilnīgi. Piemēram, dažas dalībvalstis šādus dienestus nodrošina tikai no vardarbības ģimenē cietušām personām vai cietušiem bērniem.

Dažās dalībvalstīs tika konstatētas transponēšanas problēmas attiecībā uz prasību, lai piekļuve cietušo atbalsta dienestiem nebūtu atkarīga no tā, vai cietušais iesniedzis oficiālu sūdzību (8. panta 5. punkts). Piemēram, vienā dalībvalstī, ja par noziegumu nav paziņots policijai, atbalsta dienestiem var piekļūt tikai no vardarbības ģimenē cietušas personas.

9. panta 1. punktā ir noteikti minimālie pakalpojumi, kas jāsniedz cietušo atbalsta dienestiem. Dažas dalībvalstis nav transponējušas šo noteikumu savos tiesību aktos. Neraugoties uz to, Komisija konstatēja neleģislatīvus pasākumus, ar kuriem tiek īstenots šis noteikums.

Komisija vairākās dalībvalstīs konstatēja īstenošanas problēmas attiecībā uz piekļuvi patvērumam vai jebkādam citam piemērotam pagaidu mājoklim cietušajiem, kam ir vajadzīga droša vieta, un mērķtiecīgu atbalstu cietušajiem ar īpašām vajadzībām (9. panta 3. punkts). Īpaši jāmin ar praktisko īstenošanu saistītas problēmas, piemēram, konkrētu veidu noziegumos cietušajiem paredzētu patvēruma vietu pieejamība un nepietiekams patvēruma vietu skaits.

3.5. Atjaunojošā justīcija (12. pants)

Šā panta mērķis ir nodrošināt, ka, ja dalībvalsts nodrošina atjaunojošās justīcijas pakalpojumus, ir ieviesti nepieciešamie pasākumi, lai cietušos pasargātu no tālākas viktimizācijas.

Direktīva nenosaka pienākumu dalībvalstīm ieviest šādus pakalpojumus. Atjaunojošās justīcijas pakalpojumus nodrošina 24 dalībvalstis. Turpmākais novērtējums attiecas vienīgi uz šīm valstīm.

Daudzas attiecīgās dalībvalstis nav pilnībā transponējušas vienu vai vairākus 12. panta 1. punktā paredzētos atjaunojošās justīcijas minimālos nosacījumus. Nepilnīgas vai nepareizas transponēšanas piemēri ir gadījumi, kad netiek prasīta cietušā "apzināta" piekrišana dalībai procesā un kad netiek garantēts, ka cietušais tiek informēts par procesa iespējamo iznākumu.

Attiecībā uz prasību veicināt lietu nodošanu atjaunojošās justīcijas dienestiem (12. panta 2. punkts) tika konstatēts, ka vairākās dalībvalstīs nav paredzēti konkrēti pasākumi.

3.6. Cietušo tiesības uz aizsardzību (18.–24. pants)

18.–24. panta mērķis ir nodrošināt cietušo aizsardzību, tostarp to cietušo atzīšanu, kam nepieciešama īpaša aizsardzība.

18. pantā ir noteikts dalībvalstu pienākums nodrošināt, ka ir pieejami daudzveidīgi aizsardzības pasākumi, ar ko cietušos un viņu ģimenes locekļus aizsargā no sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, iebiedēšanas un atriebības. Tajā arī noteikts, ka dalībvalstīm ir jāaizsargā cietušie un viņu ģimenes locekļi no fiziska, emocionāla vai psiholoģiska kaitējuma. 18. pants attiecas uz visiem cietušajiem un visiem viņu ģimenes locekļiem. Neatbilstības problēmas tika konstatētas mazāk nekā pusē dalībvalstu — galvenokārt problēmas saistītas ar to, ka dalībvalstis nav paredzējušas konkrētus uz

ģimenes locekļu aizsardzību vērstus pasākumus. Dažās dalībvalstīs attiecīgie pasākumi nav pieejami visiem cietušajiem vai pieejamie pasākumi neietver aizsardzību pret emocionāla vai psiholoģiska kaitējuma risku.

Direktīva paredz, ka ir jāizvairās no saskarsmes starp cietušo un likumpārkāpēju un ka jaunās tiesu ēkās cietušajiem jānodrošina atsevišķas uzgaidāmās telpas (19. pants). Vairāk nekā pusē dalībvalstu tika konstatētas nepilnības šā noteikuma transponēšanā, lai gan dažas dalībvalstis šo prasību izpilda, izmantojot praktiskus neleģislatīvus pasākumus.

20. panta mērķis ir novērst cietušo sekundāru viktimizāciju kriminālizmeklēšanas laikā. Vairāk nekā puse dalībvalstu vai nu ir ierobežojušas šā panta darbības jomu, vai nav to transponējušas vispār. Tādējādi, piemēram, vairākas dalībvalstis nav transponējušas prasību pēc minimāla cietušo medicīnisko pārbaužu skaita. Dažās dalībvalstīs pienākumu iespējami mazināt iztaujāšanu skaitu attiecina tikai uz konkrētiem cietušajiem (cietušiem bērniem vai cietušajiem, kuriem ir vajadzīga īpaša aizsardzība).

21. panta mērķis ir nodrošināt cietušo tiesības uz privātās dzīves aizsardzību. Vairākas dalībvalstis šo noteikumu nav transponējušas vispār, mazāk nekā puse — transponējušas tikai daļēji.

22. pants ir sevišķi svarīgs, jo tajā ir noteikts, ka ikvienam cietušajam ir tiesības uz individuālu novērtējumu par tā vajadzību pēc aizsardzības. Tā mērķis ir noteikt, vai cietušais ir īpaši neaizsargāts pret sekundāru un atkārtotu viktimizāciju, iebiedēšanu un/vai atriebību, kā arī aizsargāt cietušo atbilstoši tā individuālajām vajadzībām.

Vairākās dalībvalstīs nav īstenota vai ir tikai daļēji īstenota prasība ieviest šādu novērtējumu. Tas ietekmē kopējo atbilstību 23. un 24. panta noteikumiem par īpašiem aizsardzības pasākumiem, kuri ir atkarīgi no individuālā novērtējuma.

Turklāt gandrīz puse dalībvalstu nav transponējušas 22. panta 3. punktu vai ir to transponējušas tikai daļēji. Šajā punktā ir uzskaitītas situācijas, kurās cietušo neaizsargātības vērtēšanai ir jāpievērš sevišķa uzmanība. Piemēram, dažās dalībvalstīs individuālās novērtēšanas procesā netiek ņemts vērā, ka noziegums ir izdarīts aizspriedumu vai diskriminējošu motīvu dēļ.

Dažas citas dalībvalstis nav pilnīgi transponējušas 22. panta 4. punkta prasību vienmēr prezumēt, ka cietušajiem bērniem ir īpašas aizsardzības vajadzības. Piemēram, vienā no dalībvalstīm prezumpcija pastāv vienīgi attiecībā uz konkrētu kategoriju noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem.

23. pantā ir izklāstīti īpašie aizsardzības pasākumi cietušajiem, kuru vajadzība pēc īpašas aizsardzības ir apzināta individuālā novērtējumā. Šiem aizsardzības pasākumiem jābūt pieejamiem cietušajiem kriminālizmeklēšanas un tiesas procesa laikā.

Vairākas dalībvalstis neievēro šo prasību, jo tās nav transponējušas vienu vai vairākus paredzētos pasākumus vai arī ir tos transponējušas nepilnīgi. Transponējums ir nepilnīgs, piemēram, gadījumos, kad īpaša aizsardzība pieejama tikai bērniem vai no seksuālas vardarbības cietušām personām. Kā citu piemēru var minēt, ka vairākās dalībvalstīs tiesas procesa laikā cietušo un likumpārkāpēju saskarsmes novēršanai netiek efektīvi izmantotas sakaru tehnoloģijas.

24. pantā ir paredzēti īpaši aizsardzības pasākumi, kas jānodrošina cietušiem bērniem. Vairākās dalībvalstīs tika konstatētas neatbilstības problēmas un šo pasākumu praktiskas īstenošanas problēmas. Piemēram, noteikumi par iztaujāšanu ierakstīšanu (24. panta 1. punkts) tiek attiecināti tikai uz bērniem, kas ir cietuši konkrētu veidu noziegumos.

24. panta 2. punkts paredz, ka, ja personas vecums nav skaidrs un ja ir pamats domāt, ka cietušais ir bērns, tad pieņem, ka cietušais ir bērns. Vairākas dalībvalstis nav transponējušas šo noteikumu, lai gan dažas nodrošina tā īstenošanu ar neleģislatīviem pasākumiem. Vairākās citās dalībvalstīs, šķiet, noteikuma transponēšana bijusi problemātiska. Piemēram, dažas no tām minēto prezumpciju piemēro tikai vissmagākajos noziegumos cietušajiem — piemēram, cilvēku tirdzniecības vai seksuālas vardarbības gadījumā.

4. DATU VĀKŠANA

Direktīvā noteikts, ka dalībvalstis līdz 2017. gada 16. novembrim un pēc tam reizi trijos gados dara Komisijai zināmus pieejamos datus par to, kā cietušie ir piekļuvuši tiesībām, kas noteiktas direktīvā (28. pants). Šajos datos ir jāietver vismaz paziņoto noziegumu skaits un veids un, ja tādi dati ir zināmi un pieejami, cietušo skaits, viņu vecums un dzimums (64. apsvērums).

Līdz 2017. gada 16. novembrim tikai četras dalībvalstis bija sniegušas attiecīgos statistikas datus. 2017. gada 15. novembrī Komisija nosūtīja dalībvalstīm aptaujas anketu, kurā lūdza līdz 2018. gada 16. janvārim sniegt minēto informāciju par 2016. gadu. 20 dalībvalstis sniedza atbildes uz aptaujas jautājumiem, taču lielākā daļa no tām atbildēja tikai uz dažiem jautājumiem.

Kā liecina 18 dalībvalstu sniegtā statistika par 2016. gadu, policijai pavisam tika ziņots par 26 304 808 noziegumiem. Noziegumi, par kuriem ziņots visbiežāk, ir zādzības un krimināli sodāms mantisks kaitējums.

18 dalībvalstu iesniegtā statistika rāda, ka 2016. gadā par noziegumiem ziņojušas 11 120 123 personas. Pieejamie dati liecina, ka aptuveni 40 % no paziņotajos noziegumos cietušajām personām ir sievietes. Francijas dati rāda, ka procentuāli sieviešu starp paziņotajos noziegumos cietušajiem ir īpaši daudz (62 %). Visās dalībvalstīs, kas sniedza atbildes uz aptaujas jautājumiem, mazāk nekā 10 % paziņotajos noziegumos cietušo ir bērni.

5. SECINĀJUMI

2012. gada Cietušo tiesību direktīva ir galvenais ES cietušo tiesību aizsardzības politikas instruments. Tajā ir paredzēti vērienīgi mērķi, kas varētu uzlabot cietušo stāvokli Eiropas Savienībā. Tomēr šis novērtējums liecina, ka direktīvas potenciāls vēl pilnībā nav izmantots. Direktīvas īstenošana nav apmierinoša. Tam par iemeslu ir jo īpaši nepilnīga un/vai nepareiza transponēšana.

Šajā ziņojumā arī norādīts uz vairākām bažām par direktīvas praktisko īstenošanu. Vairumā dalībvalstu tika konstatētas nepilnības svarīgu direktīvas noteikumu īstenošanā, piemēram, attiecībā uz piekļuvi informācijai, atbalsta dienestiem un aizsardzību atbilstīgi cietušo individuālajām vajadzībām. Ar procesuālajām tiesībām un atjaunojošo justīciju saistīto noteikumu ieviešana, šķiet, ir bijusi mazāk problemātiska.

Komisija konstatēto grūtību pārvarēšanā cieši sadarbojas ar dalībvalstīm. Komisija arī veicina pareizu direktīvas īstenošanu, sniedzot finansiālo atbalstu[13]. Piemēram, ar ES dotāciju izveidotais Eiropas tīkls cietušo tiesību aizsardzībai[14] nodrošina valstu ekspertiem forumu, kurā apmainīties ar labāko pieredzi un apspriest, kā pareizi īstenojama direktīva.

Pret lielāko daļu dalībvalstu patlaban ir ierosinātas pārkāpuma procedūras par nepilnīgu īstenošanu. Ja tas būs nepieciešams, Komisija sāks vēl citas pārkāpuma procedūras par nepareizu transponēšanu un/vai nepareizu īstenošanu praksē.

[13] Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 17. decembra Regula (ES) Nr. 1382/2013, ar ko izveido programmu "Tiesiskums" laikposmam no 2014. gada līdz 2020. gadam, OV L 354, 28.12.2013., 73.–83. lpp., https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/just.
[14] https://envr.eu/.